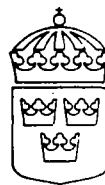

Justitiekammarens betänkande

1987/88:14

om enskilt anspråk vid förundersökning och
rättegång m.m. (prop. 1987/88:1 jämte motion)

JuU
1987/88:14

Propositionen m.m.

I proposition 1987/88:1 har regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta ett av lagrådet granskat förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisas till vad som anförs i det följande under rubriken Utskottet på s. 4.

I samband med propositionen behandlas den med anledning av propositionen väckta motionen 1987/88:Ju3 av Bertil Fiskesjö m.fl. (c). Motionsyrkandena redovisas på s. 4.

Det vid propositionen fogade lagförslaget har följande lydelse.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 22 kap. 2 och 5 §§ samt 35 kap. 5 § rättegångsbalken skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

22 kap.

2 §¹

Grundas enskilt anspråk å brott, som hör under allmänt åtal, vare åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan olägenhet och hans anspråk ej finnes obefogat. Vill målsäganden, att anspråket upptages i samband med åtalet, åligge honom att till undersökningsledaren eller åklagaren anmäla anspråket med uppgift å de omständigheter, varå det grundas.

Finner undersökningsledaren eller åklagaren vid utredning angående brott, att enskilt anspråk må grundas å brott, skall han, om det kan ske, i god tid före åtalet underrätta målsäganden därom.

Första och andra styckena äga motsvarande tillämpning när anspråket övertagits av annan.

Grundas enskilt anspråk på ett brott som hör under allmänt åtal, är åklagaren på målsägandens begäran skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens talan, om det kan ske utan väsentlig olägenhet och hans anspråk inte är uppenbart obefogat. Vill målsäganden att anspråket skall tas upp i samband med åtalet, skall han anmäla anspråket till undersökningsledaren eller åklagaren och lämna uppgift om de omständigheter på vilka det grundas.

Finner undersökningsledaren eller åklagaren vid utredning angående brott, att enskilt anspråk kan grundas på brottet, skall han, om det kan ske, i god tid före åtalet underrätta målsäganden om detta.

Första och andra styckena skall tillämpas också när anspråket övertagits av någon annan.

5 §

Har talan om enskilt anspråk upptagits till behandling i samband med åtalet, äge rätten, när skäl äro därtill, förordna, att talan skall som särskilt mål handläggas i den för tvistemål stadgade ordningen.

Har talan om enskilt anspråk tagits upp till behandling i samband med åtalet, får rätten förordna att talan skall handläggas som särskilt mål enligt reglerna för tvistemål, om en fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter.

35 kap.

5 §

Är fråga om uppskattning av inträffad skada och kan full bevisning därom icke alls eller allenast med svårighet föras, äge rätten uppskatta skadan till skäligt belopp.

Om det är fråga om uppskattning av en inträffad skada och full bevisning om skadan inte alls eller endast med svårighet kan föras, får rätten uppskatta skadan till skäligt

¹ Senaste lydelse 1969:588.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

JuU 1987/88:14

belopp. Så får också ske om bevisningen kan antas medföra kostnader eller olägenheter som inte står i rimligt förhållande till skadans storlek och det yrkade skadeståndet avser ett mindre belopp.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

I motion 1987/88:Ju3 av Bertil Fiskesjö m.fl. (c) hemställs

1. att riksdagen beslutar som sin mening ge regeringen till känna vad i motionen anförs om polisens informationsskyldighet när det gäller brottsofferjourer/kvinnojourer m.m.,

2. att riksdagen beslutar av regeringen begära förslag till en översyn av brottskadlagen (1978:413) att föreläggas riksdagen för ställningstagande under innevarande riksmöte.

Utskottet

Propositionen

I propositionen föreslås ändringar i en del av rättegångsbalkens bestämmelser bl.a. om handläggningen av skadeståndsanspråk i anledning av brott. Förslagen är ett led i strävandena att förbättra brottsoffrens (målsägandenas) ställning och syftar till att målsäganden lättare skall kunna få till stånd en domstolsprövning av sitt anspråk.

Åklagarna föreslås få en vidgad skyldighet att för målsägandenas räkning föra talan om skadestånd i anledning av brott. En konsekvens av detta förslag blir att polisens skyldighet att under förundersökningen utreda även skadestandsfrågan ökar.

Domstolarna skall enligt förslaget i största möjliga utsträckning behandla skadeståndsanspråk samtidigt med brottmålet. Ändrade regler föreslås för att inskräpa vikten av att detta iakttas.

I propositionen föreslås också att domstolarna får vidgade möjligheter att uppskatta mindre skador till skäligt belopp utan att bevisning om skadans exakta storlek behöver föras. Detta får till följd bl.a. att skadestandsfrågor i flera fall än nu kommer att kunna avgöras i samband med frågan om ansvar för brottet.

De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 januari 1988.

Utskottet finner inte anledning till erinran mot lagförslaget och tillstyrker således bifall till propositionen, dock att tidpunkten för ikraftträdandet – med hänsyn till den tid som åtgår för riksdagsbeslut och för utfärdande och kungörande av lagen – bör senareläggas till den 1 februari 1988.

Motionen

I motionen tas upp två spörsmål med anknytning till propositionen.

Den ena frågan gäller brottsoffrens ställning. I motionen framhålls att brottsoffer kan behöva särskilt stöd såväl i anslutning till brottstillfället som under lång tid därefter. Motionärerna anser att det borde åligga polisen att informera brottsoffer om brottsofferjourer och kvinnojourer samt om andra möjligheter till vård och socialt omhändertagande.

Den andra frågan gäller möjligheterna till ersättning enligt brottskadlagen. Enligt motionärerna är en förutsättning för ersättning att brottet har klarats upp. Vidare påpekas att den som ingriper vid brott inte har rätt till ersättning. Motionärerna begär därför en översyn av brottskadlagen.

Syftet är att vidga möjligheterna till ersättning för brottsoffer och att införa en rätt till ersättning för den som ingriper vid brott.

Information till brottsoffer

I den till grund för propositionen liggande departementspromemorian Ändrade regler om enskilt anspråk vid förundersökning och rättegång m.m. (Ds Ju 1986:10) behandlas frågorna om information till målsäganden när det gäller förundersökning och rättegång.

Det framhålls i promemorian att den som har drabbats av ett brott ofta har ganska oklara begrepp om vilka åtgärder som krävs för att han skall kunna bevaka sin rätt. Denna okunnighet kan medföra att en målsägande går miste om t.ex. fördelen av att åklagaren för hans talan om enskilt anspråk. Det är därför viktigt att målsäganden på ett tidigt stadium i stora drag får klart för sig vilka möjligheter som finns att inom ramen för förundersökningen och brottmålsrättegången bevaka sina intressen – på egen hand eller med samhällets stöd. Det är också bra, påpekas det i promemorian, om målsäganden har viss kännedom om själva det rättsliga förfarandet, reglerna om t.ex. närvaro vid rättegången, möjligheten att få ersättning för inställelsekostnader m.m. En sådan information gör bäst nytta om den kommer så tidigt som möjligt. Det är därför naturligt att lägga en informationsskyldighet på polisen, när frågan kommer upp i samband med anmälan om brott eller vid förhör under förundersökningen. Samtidigt är det enligt promemorian självklart att även åklagaren och domstolen bör ge upplysningar av det här slaget, om målsäganden vänder sig till dem med frågor. Enligt promemorian bör sålunda en utvidgad informationsskyldighet åläggas polis, åklagare och domstolar. I propositionen uttalar departementschefen att han ställer sig bakom promemorians målsättning i detta hänseende. Departementschefen uttalar avsikten att senare för regeringen anmäla frågan om förordningsändringar rörande informationsskyldigheten och de övriga åtgärder som kan vara motiverade.

På regeringens uppdrag har brottsförebyggande rådet (BRÅ) gjort en undersökning om bl.a. brottsofferjourer och behovet av psykologiska hjälp- och stödåtgärder åt målsäganden. Resultatet av detta arbete kommer att redovisas inom kort.

Vidare pågår inom justitiedepartementet arbete med en informationsbroschyr som riktar sig till målsäganden. Broschyren kommer utöver information om det rättsliga förfarandet m.m. att innehålla sådan information om möjligheter till hjälp och stöd som motionärerna efterlyser.

Vad gäller den särskilda informationsskyldigheten för polisen, som motionärerna framför önskemål om, vill utskottet peka på att polisen enligt 2 § fjärde punkten polislagen (1984:387) har en långtgående skyldighet att lämna allmänheten bistånd när så erfordras. Att det åligger polisen att upplysa en målsägande om den hjälp som finns att få är alltså enligt utskottets mening självklart.

När utskottet i samband med budgetberedningen tidigare i år (JuU 1986/87:22) behandlade frågor om brottsoffer erinrade utskottet om att det råder enighet om att ansträngningarna bör inriktas på att ägna ökad uppmärksamhet åt målsäganden och hans intressen under det rättsliga

förfarandet och på att undersöka möjligheterna att erbjuda ett effektivt socialt och medicinskt stöd. Utskottet anser att en väsentlig del i detta arbete är att närmare överväga på vilket sätt målsäganden skall informeras och att utforma bestämmelser härom. Som framgår av den ovan lämnade redogörelsen pågår detta arbete. Mot denna bakgrund saknas anledning för riksdagen att ta något initiativ i den riktning motionärerna förespråkar.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen i denna del.

Översyn av brottsskadelagen m.m.

Den som har utsatts för brott har ett inte obetydligt grundskydd. Inom ramen för t.ex. socialtjänst, hälso- och sjukvård och det arbete som utförs av frivilliga organisationer, t.ex. brottsoffer- och kvinnojourer, tillgodoses en del omedelbara behov. Genom obligatoriska och frivilliga försäkringar skyddas den enskilde i de flesta fall från direkt ekonomisk förlust till följd av brott. Som målsägande i en rättegång kan den drabbade få sig tilldömt skadestånd, en möjlighet som ökar genom de förslag som utskottet ovan tillstyrkt bifall till. Det finns också möjlighet att med stöd av brottsskadela- gen (1978:413) få ekonomisk gottgörelse från det allmänna.

I sistnämnda hänseende gäller följande.

Brottsskadeersättning utgår för personskada. Som personskada ersätts även skada på kläder, glasögon och liknande föremål som den skadade bar vid skadetillfället (2 §).

Brottsskadeersättning utgår för sakskada och om särskilda skäl föreligger för ren förmögenhetsskada (dvs. en ekonomisk skada som uppkommit utan samband med att någon lidit person- eller sakskada), bl.a. om brottet begåtts av någon som var intagen på kriminalvårdsanstalt eller intagen för vård i hem som avses i 12 § lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga resp. 11 § lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall (3 §). Sådana skador kallas ibland rymlingsskador. Brottsskadeersättning utgår för sakskada och ren förmögenhetsskada även i annat fall än som avses i 3 § i den mån den skadelidandes möjligheter att försörja sig allvarligt har äventyrats genom skadan eller ersättningsbehovet annars, med hänsyn till hans ekonomiska villkor och omständigheterna i övrigt, framstår som särskilt angeläget (4 §).

Brottsskadeersättningen för personskada utgår med högst tjugo gånger det basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring som gäller då ersättningen bestäms. Ersättningen för sakskada och ren förmögenhetsskada utgår med högst tio gånger nyss angivna basbelopp (11 §). Från ersättningen avräknas som regel viss självrisk, för närvarande 600 kr. (10 §), och bl.a. det skadestånd som har betalats eller bör kunna bli betalt (6 och 7 §§). Ärenden om brottsskadeersättning prövas av brottsskadenämnden (12 §).

För att ersättning enligt brottsskadelagen skall kunna utgå måste skadan alltså ha uppkommit till följd av brott. Det krävs dock inte att gärningsman- nen dömts för brottet, och det förekommer också att ersättning utgår trots att gärningsmannen är okänd. I sådana fall måste det dock finnas en utredning som med tillräcklig grad av styrka visar att skadan har uppkommit till följd av brott och inte genom exempelvis en olyckshändelse.

Rätten till brottsskadeersättning för personskada är oberoende av vem

som begått brottet, medan sakskada och ren förmögenhetsskada endast undantagsvis ersätts i andra fall än när det är fråga om en rymlingsskada.

Den som ingriper vid brott har ett grundskydd som i stort motsvarar det skydd ett brottsoffer har. Detta innebär bl.a. att en person som ingriper vid brott och då själv blir utsatt för brott har rätt till ersättning enligt brottsskadelagen om ersättningsgill skada uppstår.

Särskild uppmärksamhet har i detta sammanhang det s.k. överfallsskyddet i hemförsäkringen tilldragit sig. Utskottet har härom från bl.a. Svenska Försäkringsföreningen inhämtat följande.

I hemförsäkringar ingår vanligen ett överfallsskydd, som täcker skada som uppstått i överfallssituationer. De olika försäkringsbolagen tillämpar likartade villkor för överfallsskyddet. Sålunda täcker detta alltid personskada. Enligt villkoren hos vissa försäkringsbolag täcks också sakskada som uppstått utan samtidig personskada. Andra försäkringsbolag håller på att omarbete sina avtalsvillkor i syfte att täcka också vissa saksador. I överfallsskyddet finns normalt en begränsande klausul med syfte att förhindra att ersättning utgår till den som t.ex. startat ett slagsmål eller ingripit i ett sådant utan skälig anledning. Tillämpningen av denna klausul har på senare tid diskuterats inom branschen och en utveckling mot en liberalare tolkning pågår i de fall det gäller ersättning till en person som ingripit vid brott.

I detta sammanhang vill utskottet understryka att det är nödvändigt att ta fasta på det engagemang och intresse som finns hos de flesta människor för att motverka våld och annan brottslighet. Det är då viktigt att personer som ingriper för att aktivt hindra brott känner att de har samhällets stöd och att de inte lider ekonomisk skada till följd av sina insatser.

Brottsskadelagen har nyligen varit föremål för en översyn. Resultatet har publicerats i en promemoria, Översyn av brottsskadelagen (Ds Ju 1987:1), som har remissbehandlats. Överväganden pågår nu inom justitiedepartementet. I samband därmed övervägs hur ersättningsmöjligheterna skall kunna förbättras. En proposition beräknas kunna föreläggas riksdagen inom kort. Motionärernas yrkande om en översyn av brottsskadelagen får härigenom anses vara tillgodosett. Utskottet avstyrker bifall till motionen även i denna del.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *enskilt anspråk vid förundersökning och rättegång* att riksdagen antar det i proposition 1987/88:1 framlagda förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken, dock med den ändringen att tidpunkten för ikraftträdandet bestäms till den 1 februari 1988,
2. beträffande *information till brottsoffer* att riksdagen avslår motion 1987/88:Ju3 i denna del (yrkande 1),
3. beträffande *översyn av brottsskadelagen* att riksdagen avslår motion 1987/88:Ju3 i denna del (yrkande 2).

Stockholm den 1 december 1987

På justitieutskottets vägnar

Karin Ahrland

Närvarande: Karin Ahrland (fp), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Hans Göran Franck (s), Birthe Sörestedt (s), Arne Svensson (m), Bengt-Ola Rytter (s), Elving Andersson (c), Göran Magnusson (s), Eva Johansson (s), Lars Sundin (fp) och Sven-Olof Nordlund (s).

JuU 1987/88:14

Särskilt yttrande

Polisens informationsskyldighet m.m. (mom. 2 och 3)

Gunilla André och Elving Andersson anför:

Som utskottet har anfört har polisen en långtgående skyldighet att lämna allmänheten bistånd när så erfordras. Det råder sålunda ingen tvekan om att polisen har skyldighet att bistå målsäganden med t.ex. information om olika möjligheter till hjälp och stöd. Vi utgår från att det i det pågående arbetet kring olika frågor om information till målsäganden utarbetas uttryckliga och detaljerade instruktioner för polisen om dess informationsskyldighet.

Vad sedan gäller frågan om en översyn av brottsskadelagen vill vi erinra om att centerpartiet begärt en sådan översyn såväl år 1986 som år 1987 (se JuU 1985/86:27 och JuU 1986/87:22). Frågan om en utvidgning av möjligheterna till ersättning enligt brottsskadelagen övervägdes i justitiedepartementet redan vid ärendets behandling första gången. Det är nu hög tid att det pågående arbetet avslutas och riksdagen föreläggs en proposition i ärendet.